

КАРАКТЕРИСТИКЕ РАЗВОЈА И УТИЦАЈА ТУРИЗМА НА УКУПНУ ПРИВРЕДУ ВОЈВОДИНЕ

Тамара Гајић¹

Резиме: Развој туризма и хотелске индустрије покреће раст других комплементарних делатности. Генерално посматрајући, регион Војводине никада није окарактерисан масовним туризмом, иако је то грана која је у правом смислу речи потенцијално решење за многе привредне проблеме, а на првом месту незапосленост. Познато је да промет туриста у Војводини није адекватно сразмеран свим антропогеним и природним богатствима. Рад се управо бави указивањем на главне карактеристике развоја туризма у региону Војводине, те утицај на поједине привредне сегменте. Међусекторске анализе показују да у оквиру најважнијих сегмената (производња, извоз, запосленост) туристичка делатност представља једну од најпропулзивнијих сектора привреде. Благоволуно дејство ове гране потврђено је и у регионалном развоју. Туристичку привреду дефинитивно треба третирати као један од најјачих фактора економске стабилизације, те као фактор који отклања диспропорције настале на бази неповољног кретања продуктивности и запослености, затим на бази гранских и регионалних неусклађености.

Кључне речи: туризам, развој, привреда Војводине

Увод

Туризам је одувек дефинисан као једна комплексна делатност која има тенденцију константног просторног ширења, што је нарочито убрзано развојем комуникационих технологија и саобраћајних средстава. Осим што уклања све географске баријере, туризам утиче на пропустљивост државних граница, али и на развој целокупне привреде појединих региона, у овом случају Војводине. Перманентно омасовљавање туристичког промета чини

---

¹ Тамара Гајић, Докторант, стручни сарадник, Висока пословна школа струковних студија Нови Сад, Владимира Перића Валтера бр. 4, Нови Сад.
gajic_tamara@yahoo.com

један од основних печата савремене цивилизације, док туристичка кретања представљају саставни део модерног живљења великог дела популације. Туристичка потрошња, нарочито инострана, прераста у моћан фактор међународних економских односа и незаменљиву полуку развоја националних економија код великог броја земаља и региона.

Врло често се туризам јавља као једини фактор или агенс глобализације у појединим забаченим деловима региона, али се и преклапа са осталим гранама привреде. Експанзија туризма, поред појаве кретања домаћих и страних туриста, указује и на развој туристичке индустрије, што се превасходно односи на инфраструктуру, запосленост, национални доходак итд. У региону Војводине, локално становништво се веома лако прилагођава на користи које им доноси туризам, и то не само када се ради о повећању прихода, него и о једној битној карактеристици туризма, а то је процес асиметричне акултурације (културне интеракције, позајмљивање и размена културних вредности у области елемената материјалне и нематеријалне културе). Туризам као социјални и економски феномен експанзију доживљава након Другог светског рата, где се полако уочавају те позитивне особености туристичке делатности. Потрошња страних и домаћих туриста има директне и индиректне ефекте на укупну привреду Војводине, а друштвени и политички утицаји туризма делују на културни и образовни део.

Развој туризма у Војводини – карактеристике промета туриста

Предиспозиције географског положаја Војводине уз морфолошку, хидролошку, климатолошку, биогеографску и антропогеографску вредност су од значаја за развој домаћег и иностраног туризма. Међутим, подаци о броју туриста и њиховим ноћењима, посебно иностраним, те оствареним економским и друштвеним ефектима туризма, указују да све ове предности нису довољно искориштене.

Досадашњи развој туризма у Војводини био је условљен свим друштвено-економским развојем у Србији. Интензивирање долазака и потрошње у друштвеном производу Војводине прекинут је крајем 80-тих година, погоршањем економских и политичких услова. Постоје подаци да је туризам у 1999. години у односу на претходну опао за чак 47%. У периоду између 2000. и 2003. године, туризам је учествовао у вредности друштвеног производа са свега 2,1%, што само указује на један периферан положај туризма у привреди Војводине. Познато је да је некада ловни туризам у Војводини остваривао значајне финансијске ефекте, а тада је Војводина имала препознатљив производ на европском тржишту. Нажалост, промене у последњој декади су довеле до негативних ефеката. Већ је речено да овај

регион није никада имао одлике масовног туризма, али њене туристичке вредности стављају је у високу корелацију са растућим трендом индивидуализације иностране и домаће туристичке тражње.

Туризам као привредна делатност добија све значајније место у привреди, а карактеришу га поред директних и индиректни развојни утицаји на бројне друге гране. Из тога проистичу потешкоће код прецизнијег утврђивања његовог стварног доприноса привредном и друштвеном развоју. Приходи од туризма из године у годину се повећавају, те је туризам Војводине у претходној деценији делио судбину укупне привреде. Међутим, неадекватна валоризација природних и антропогених вредности, лоша привредна структура, те инфраструктурна изградња успоравају раст туризма. Туризам се најједноставније дефинише као део националне економије која снабдева туристе који посећују локалитет изван места сталног рада и боравка. Ова грана несумњиво доприноси економском развоју државе, али и разбијању негативне слике код иностраних туриста о Србији. Према подацима приходи од туризма у Србији у 1999. години износили су 17,9 милиона долара, а већ 2002. године око 77 милиона долара.

Табела 1. Број туриста и ноћења за 1971, 2002, 2005 и 2007. годину
Table 1 Number of tourists and accommodations for 1971, 2002, 2005 and 2007.
(у хиљадама) (in thousands)

Година	Број туриста			Број ноћења		
	укупно	домаћи	страни	укупно	домаћи	страни
1971	339	279	60	573	450	123
2002	283	233	50	724	614	110
2005	261	191	70	735	581	154
2007	314	216	98	835	604	231

Извор: Статистички годишњаци Војводине, Покрајински завод за статистику, Нови Сад.

Промет туриста је најмеродавнији показатељ постојећег стања и искоришћености услова и фактора развоја туризма, а са друге стране одређивања облика туристичких кретања који проистичу из туристичких потенцијала. Период од 80- тих до 90-тих година није релевантан за утврђивање стања туризма управо због свих економских и политичких дешавања која су била права кочница за ову делатност. Из табеле се може видети да је број туриста 1971. године био на завидном нивоу у поређењу са годинама које су такође дате у табели. Те године је укупан број туриста износио 338.774, да би 2005. године био знатно умањен (око 261.000 туриста).

Пораст туристичких кретања бележи се од краја 2006. године и почетка 2007. а прогнозе су релативно оптимистичке, да ће туризам Војводине до 2010. године доживети своју највећу експанзију, као један од недовољно искориштених, а веома богатих региона природним и антропогеним ресурсима које може да понуди. Број туриста у Војводини остварен 1999. године је чинио свега 34% максималног броја из 1985. године. Године 2002. тај удео је порастао за 47%, а то је ниже и од остварења са почетка 70-тих година двадесетог века. Сматра се да је садашње стање броја туриста и ноћења чак лошије од седамдесетих година. Да би се убрзао процес туристичких кретања, потребно је утицати на бољу организацију у туризму на свим нивоима (опремљеност, квалитет услуга, свеобухватна организација туристичких и хотелских предузећа и сл.).

Туризам је постао значајан извор прихода многих регија. Сматра се да је у свету међународни туризам приближан међународној трговини. Њене годишње стопе раста износиле су у 1994. години 8,7%, достигле 9,9% 1997. године и опале 1998. године на 3,3%. Годишње стопе раста иностраног туризма у свету веће су од стопа раста светске привреде. Стабилизујући се на 3% годишњег повећања основних показатеља туристичког промета (ноћења, туристи, приходи), инострани туризам показује да је 2000. године укупан број страних туриста достигао 698.000.000, што је 7,4% више него у односу на 1999. годину.

Према подацима за Војводину летња сезона 1999. године била је знатно лошија, а узроци таквих кретања су у сфери спољног окружења, али и у сфери унутрашње организације и политике државе у којој је изостала оријентација на туризам као грану привреде која може извући земљу из тешке економске ситуације. Треба имати у виду да су укупни ефекти туризма знатно већи, јер се они у статистичкој методологији исказују као резултати у угоститељству и путничким агенцијама. Овим делатностима треба додати оне, посебно саобраћај, трговину, које захваљујући туризму повећавају свој друштвени производ или остварују повољне ефекте у извозу.

Битне претпоставке снажнијег деловања туризма на привреду Војводине

Сви аспекти са којих се туризам разматра говоре само суштину туризма, на друштвени, политички, али и економски карактер ове делатности. То се најбоље види из дефиниције коју Крапф истиче „Економски елемент је заједнички именован психолошког, социолошког, географског и техничког аспекта туризма“. Врло често се могу срести у страним културама изрази за туризам попут: Tourist Trade, Travel Industry, Tourist Industry и сл. Туризам је

разнородна привредна делатност, која се састоји од различитих привредних и непривредних активности, а све заједно учествују у задовољењу потреба домаћих и страних туриста. Међутим, оно што разликује туризам од других привредних делатности, јесте што се никада не појављује као самостална делатност, те не постоји могућност за детерминисање туристичке привреде као засебне и независне целине. Као резултат потрошње туриста у једној одређеној дестинацији, јавља се економски ефекат туризма на привреду, а на првом месту истичу се директни и индиректни утицаји, али се не сме изоставити ни чињеница мултипликативних ефеката туризма. Директни утицаји су они који се осете на дрштвеном производу и националном приходу конкретних земаља, јер се туризам може сматрати њиховим ствараоцем. Осим тога, туризам повлачи са собом развој других грана и делатности попут угоститељства, трговине, занатства, превоза, спорта и др. Један велика улога ове делатности јесте потпуније коришћење радно способног становништва свих структура. Наравно, самим тим се и у другим активностима које су у вези са туризмом, вреднује живи људски рад. Неповољна привредна кретања су деведесетих година захватила поред осталог и туристичку привреду Војводине, што се најбоље види кроз драстично смањивање девизног прилива од туризма, који је даље негативно утицао на укупни платни биланс земље. Полазећи од искустава и досадашњег развоја туризма, као и оцена појединих битних елемената тог развоја, може се са великом сигурношћу тврдити да се туризам (домаћи и страни) развијао снажно, не само као привредна делатност, него да је имао и одређених импликација на укупне привредне токове. Велики део тих импликација је имао несумњиве позитивне одразе на кретања у националној привреди (платни биланс, запошљавање, равномернији регионални развој), а негативне импликације којих је било (недовољно ефикасне инвестиције, ниске продуктивности фактора производње, угрожавање природних ресурса и еколошке равнотеже) нису у већој мери могле утицати на развој и стабилност укупне привреде земље. До споменутих позитивних и негативних импликација је долазило у условима екстензивног, спонтаног, недовољно осмишљеног и неадекватног туристичког развоја. Развој туризма деведесетих је текао мање више на ивици укупних привредних кретања, од којих је углавном примао негативне опште импулсе (инфлацију, рестрикције итд.). Такво стање је била последица одуспности не само одговарајуће конзистентне и дугорочније политике развоја туризма, него и такве политике која би уградила развој туризма у јасно дефинисане циљеве општег друштвено-економског развоја земље. Зато се морају споменути све позитивне и негативне импликације, настале на екстензивној и спонтаној основи, које се могу третирати као скромни допринос укупним токовима, просто из разлога јер нису постојале битне

друштвено-економске претпоставке за знатно потпуније деловање стабилизационих елемената које туризам садржи у себи.

Један од главних циљева политике сваке земље је економска стабилизација, који се постижу првенствено развојем, а стабилност је претпоставка за постизање задовољавајућих учинака развојне политике. Развој туризма може допринети остваривање циљева развојне политике (равнотежа у економским односима, повећање запослености, регионални развој итд.), али једино ако се при избору мера које ће усмеравати развој туризма не занемаре: фазе привредног развоја, специфичности и законитости развоја ове делатности, потражња, квалитативни фактори развоја и трошкови такве политике. У противном сам раст туризма у квантитативном погледу може указивати на остваривање циљева развојне политике, а да не доприноси општој стабилизацији привреде. Туризам једино у међузависности и у складу са нивоом развоја осталих делатности може остваривати оптималне резултате. То је веома важно, јер је досадашња оријентација на индустријализацију запоставила не само индустријску производну оријентацију на туристичко тржиште и изградњу материјалне основе угоститељства, већ на развој туризма још значајније, пољопривредну производњу, промет и другу инфраструктуру, нарочито на туристичким подручјима.

На подручјима туристичке концентрације досадашњи развој туризма зауставио је иселјавање становништва у радно највитаљнијој доби живота, а између осталог може се уочити да је последњих година развој појединих облика туризма омогућио и повратак становништва у мање крајеве. То решава и проблем незапослености локалног становништва. Поставља се питање да ли ће развој масовног туризма допринети механичком приливу становништва, што ће аутоматски повећати трошкове развоја, те да ли ће управо те регије које имају компаративну предност за развој туризма, почети да губе економски интерес за развој туристичке делатности.

Фактор од којег највише зависи даљи развој туризма, јесте улагање у развој туристичке понуде. То подручје стимулације инвестиције у понуду, треба подредити отклањањем насталих диспропорција и ограничења – подизању квалитативног нивоа понуде и подизању репродуктивне способности туристичке привреде као репрокомплекса. Преливање акумулације из других грана и подручја у развој туризма на бази тзв. девизног интереса оптерећено је јаким краткорочним интересима. Дугорочни економски интерес привреде изван туризма да улаже у његов развој је у повећању дохода на бази проширења тржишта, стварања репродукционих целина, смањења неких специфичних врста трошкова или подизања репродуктивности фактора производње.

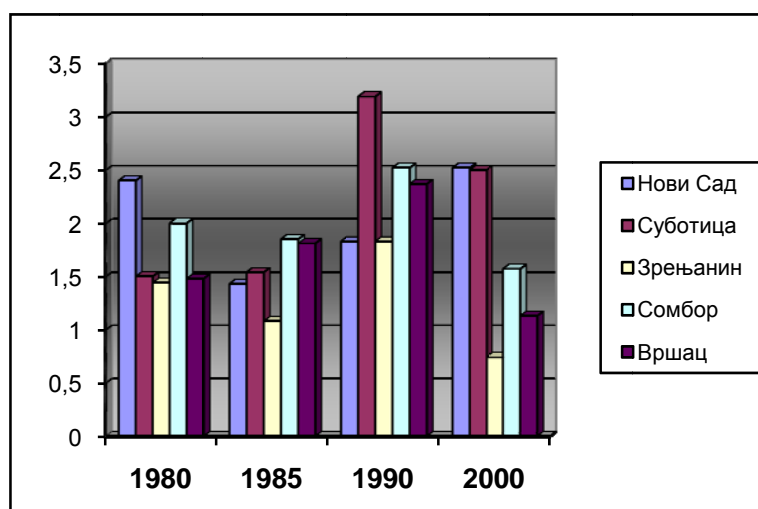
Циљеви стабилизације усмерени су не само на даљњи привредни раст већ и на квалитет тог раста. Такав развој не може се ослањати само на нове инвестиције и запошљавање, него поклања већу пажњу продуктивности фактора производње и ефикасности привређивања те економским односима са иностранством. Квалитативне промене нису могуће без промена у изворима економског раста. Развој туризма осим што доприноси бржем привредном развоју, омогућава и квалитативне промене у другим секторима.

Учешће туризма у појединим сегментима привреде Војводине

Туризам изолован и препуштен сам себи не може оставривати ни приближно оне позитивне ефекте и утицаје које би могао постизати у организованој и економски мотивисаној вези са осталом привредом. Његов значајни пропулзивни и интегративни карактер, те улога мултипликатора, индуктора и акцелератора глобалних привредних токова, су сведени на минимум у Војводини, иако је то велика грешка, јер управо на том подручју туризам може дати велики допринос укупном економском развоју. Осиромашен и без подршке, туризам нема снаге ни за даљи сопствени развој, па отуда и његово знатно заостајање за туристичким развојем конкурентских земаља.

Графикон 1. Учешће туризма и угоститељства у националном доходу појединих општина Војводине (%), за период 1980, 1985, 1990 и 2000. године.

Graph 1 Participation of tourism and lodging within the GDP in certain municipalities in Vojvodina (%) for the period 1980, 1985, 1990 and 2000.year

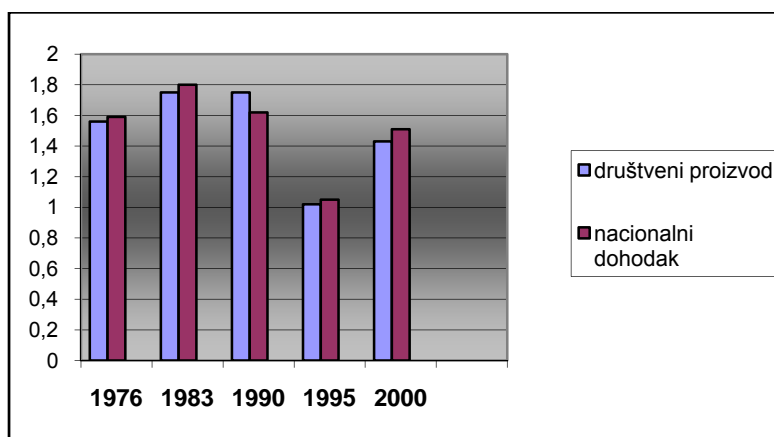
Извор: Статистички годишњаци Војводине, Покрајински завод за статистику, Нови Сад.

Графикон 1. даје приказ учешћа туризма и угоститељства у националном доходу појединих општина Војводине. Постоје подаци да је то учешће релативно мало од 1976. године са неких 1,57 % у друштвеном производу и 1,60 % у националном доходу. Године 1983. достиже учешће од 1,75 % у друштвеном производу, а 1,79 % у националном доходу. Може се слободно констатовати да од тада учешће туризма у друштвеном производу и националном доходу полако опада.

Туризам је делатност која у основи нема производни карактер, али се јавља као веома значајан фактор формирања друштвеног производа и националног дохода. Ову важну функцију туризам обезбеђује прометом страних туриста, преко кога се посредством девизне туристичке потрошње, врши директно преливање иностране акумулације у туристичке дестинације и привреду земаља које нуде одговарајуће услуге. У томе је суштинска предност иностраног туризма у односу на домаћи, који врши прерасподелу новчаних средстава унутар граница једне земље.

Графикон 2. Учешће туризма и угоститељства у вредносној структури друштвеног бруто производа укупне привреде Војводине (по принципу чисте делатности)

Graph 2 Tourism and lodging participation within the value structure of GDP from the total economy of Vojvodina (principle of clean activity)

Извор: Статистички годишњаци Војводине, Покрајински завод за статистику, Нови Сад.

По свом предмету и карактеру рада туризам спада у ону групу делатности које на трајној основи омогућавају непосредно ангажовање радно способног становништва из свих социјалних, старосних и полних група, као и разних нивоа образовања. Ову околност треба посматрати у светлу пресудне улоге живог рада у задовољавању разних потреба туриста, као и чињенице да је у сектору туристичких услуга, слично осталим терцијарним делатностима, могућност замене живог рада савременим технологијама релативно ограничена. Туристичко-угоститељска делатност представља моћан фактор за успешно ублажавање и превазилажење незапослености као сложеног и тешког социо-економског проблема на нивоу државе, али и региона. Поливалентни карактер туристичких услуга отвара широк простор за додатно запошљавање читавом спектру других привредних и ванпривредних делатности, тако да се деловање туризма као фактора запошљавања рефлектује код бројних сегмената економске, друштвене и социјалне структуре. Данас је у свету на пружању туристичких услуга запослено преко 150. милиона људи, од чега у Европи као намоћнијем рецептивном тржишту око 10 милиона. Када се броју запослених у области туризма у Војводини, хотелијерства и угоститељства додају и сви они који у другим делатностима у потпуности или делимично учествују у пружању разних врста туристичких услуга и тиме остварују лична примања, као и они који су у тзв. домаћој радиности, такође остварују егзистенцију пружањем услуга смештаја и исхране, тек тада се може добити увид у укупне ефекте развоја туризма на запосленост становништва. Наравно, не сме се изоставити и чињеница да се броју запослених често морају додати и сезонски радници како у туризму, тако и у другим делатностима које су индуковане туризмом. Непостизање континуитета у запошљавању доноси негативне ефекте, јер су и примања радника сезонски одређена. Међутим, за Војводину се може рећи да је и запосленост за сада у туризму релативно ниска у односу на друге делатности. Године 1972. је износила око 2.46%, а након тога забележене су мање осцилације, где 1982. учешће запослених у туризму полако опада. Највећи пад осетан је током деведесетих година, управо због већ наведених неприлика које су задесиле државу и бивше републике. Ангажовање у туризму Војводине је мање или је на незадовољавајућем положају, те се губи утисак да је туризам примарна грана, иако се у развојним документима декларативно спомиње и туризам. Постоје и битне разлике у броју запослених у хотелијерству и туризму, где је наравно очигледно која грана више запошљава становништва.

Табела 2. Број запослених у области туризма и хотелијерства у Војводини
Table 2. Number of employees in tourism and hotel sectors in Vojvodina

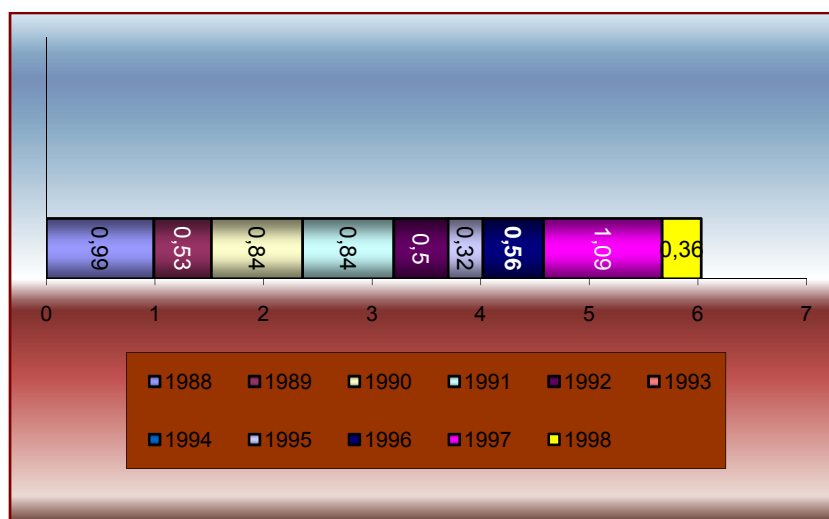
Година	Укупан број запослених у економији		Број запослених у хотелској инд. и туризму		Хотелска индустрија		Туризам	
	укупно	%	укупно	%	укупно	%	укупно	%
1972	356017	100.00	8755	2.46	8590	2.41	165	0.05
1974	373569	100.00	8902	2.38	8703	2.33	199	0.05
1976	404399	100.00	9985	2.47	9750	2.41	235	0.06
1978	431504	100.00	12800	2.97	12478	2.89	322	0.07
1980	456368	100.00	13108	2.87	12708	2.78	400	0.09
1982	468777	100.00	13124	2.80	12723	2.71	401	0.09
1984	476940	100.00	13390	2.81	13016	2.73	374	0.08
1986	528123	100.00	15951	3.02	.....	...	...	...
1988	526772	100.00	13701	2.61	13191	2.50	510	0.11
1990	497589	100.00	11068	2.22	10910	2.19	472	0.03
1992	537484	100.00	8194	1.52	7862	1.46	332	0.06
1994	407363	100.00	6656	1.63	6350	1.56	306	0.07
1996	375459	100.00	6046	1.61	5782	1.54	264	0.07
1998	346588	100.00	5706	1.64	5464	1.58	242	0.07
2000	315845	100.00	4999	1.58	4810	1.52	186	0.06

Извор: Статистички годишњаци Војводине, Покрајински завод за статистику, Нови Сад.

Године 1996. број радњи у домену туризма и угоститељства кретао се око 4.822, а 1998. године ове две делатности према укупном броју радњи биле на четвртом месту, иза занатства и личних услуга (14.431), трговине (11.285) и саобраћаја и веза (6.419), што је релативно добра позиција.

Графикон 3. показује учешће туризма и угоститељства у оствареним инвестицијама привреде Војводине. Може се уочити да се крећу од 0.32% 1995. године до 1,09% 1997. године. Све ово само говори о релативно ниским улагањима у туристичко пословање и његов приоритетни положај у привреди Војводине. Темпо улагања није подједнак, што је узроковано свим економским и политичким недаћама. Овако неадекватно и недовољно улагање проузроковало је успоравање градње и обнове свих капацитета. Једно од најбитнијих питања јесте и улагање у туристичку привреду. Знатно умањене инвестиције у туризам довеле су до стагнације у развоју основних и комплементарних смештајних капацитета и пратећих објеката, али и до знхачајног смањења квалитета због нередовног текућег и инвестиционог одржавања.

Графикон 3. Учешће туризма и угоститељства
у оствареним инвестицијама привреде
Graph 3 Tourism and lodging participation
within the realized economic investments

Извор: Статистички годишњаци Војводине, Покрајински завод за статистику, Нови Сад.

У току 2008. године предложен је приоритет улагања у туристичку делатност, што подразумева изградњу информационих система, повећање броја запослених, унапређење свих облика туризма, те промотивне активности које се за сада финансирају искључиво из боравишних такси. Да је туризам Војводине у експанзији показује интересовање за понуду у иностранству, те је у току 2008. године објављено у иностранству око 80 брошура, а Србија као пожељна туристичка дестинација ушла у 30 светских брошура. Од 1984. године хотели, манифестације и градови Војводине су добили 24 пута награду Туристички цвет, од чега једна трећина припада Новом Саду, што је и разумљиво с обзиром да је то и највећи туристички центар Војводине, а и државе Србије након Београда.

Закључак

Посматрајући регион Војводине може се, након свега што је речено, закључити да ово подручје има преваходно привредну структуру и да туризам поседује одлике несигурности и несталности у својим економским ефектима. Учешће туризма у националном доходу Војводине је релативно

ниско и креће се до највише лествице од око 1,80 %. Запосленост становништва у овој привредној грани још увек није на завидном нивоу, а зна се да је највећи проценат запослених у угоститељству, а нешто нижи у туристичким посредничким делатностима. Такође се може извести закључак да је и проценат улагања инвестиционих средстава низак, приоритет су имале друге привредне гране, у чијој корелацији је туризам егзистирао, а један битан разлог те чињенице јесте и то да је туризам своја средства улагао константно у сопствени развој.

Војводина је регион оријентисан још увек ка пољопривреди, чиме се обезбеђује знатан део средстава и осигурава извоз. Најбитније је истаћи да је туризам Војводине опстао захваљујући утицају туризма развијенијих суседних регија државе Србије, а да су минимални ефекти војвођанског интерног туризма. У Војводини је туризам споредна делатност која је добро дошла као допунски извор прихода из туристичких подручја.

Изборити се за праву позицију на туристичком тржишту Европе и света, је веома тешко, у време политичке и економске нестабилности у земљи. Чини се да је након 2002. године стање кренуло узлазном путањом, али је још увек нереално закључивати да је то заиста пут правих успеха и праве валоризације региона. По броју лежаја, броју туриста и ноћења, Војводина је данас на нивоу 60-тих или 70-тих година прошлог века. Често се каже да би прави пут до постизања успеха у туризму и приближавања Европи, био сагледавање стања из прошлости, извлачење порука и поука, потенцирање позитивних елемената, елиминисање ограничавајућих фактора.

Главни показатељи генераторске снаге туризма допринели су да ова делатност буде сврстана у групу приоритетних развојних праваца, са посебним интересом државе у погледу њеног усмеравања и подстицања. Побољшање квалитета туристичке понуде Војводине је будућност њеног развоја. Пре свега говори се о реконструкцији и реновирању угоститељских објеката, изградњу нових што је једним делом већ увелико и започето, али углавном у подручју града Новог Сада, на бази међународних стандарда и правних прописа о категоризацији, увођење нових технологија у услуживању и резервацијама, увођење стандарда у путничким агенцијама и код осталих организатора туристичких путовања и сл. Туризам битно доприноси да глобални поремећаји националне привреде не буду већи и још тежи. Туристичка привреда је у односу на основна жаришта нестабилности (платни биланс, инфлацију, запошљавање, инвестиције, општу потрошњу, слабост привредне структуре, регионални развој) деловала изразито позитивно. У поређењу са другим привредним гарананама, туризам већ годинама даје највиши апсолутни девизни приход, затим има утицај на смањивање инфлације. Стабилизационо деловање туризма детерминишу циљеви:

допринос постизању и одржавању стопе запослености, смањење регионалних диспропорција у економском развоју, искориштавање позитивних тенденција у кретању туристичке потражње и туристичке потрошње итд.

Сви основни излази из досадашњег стања туристичког привређивања морају се кретати у оквиру врло озбиљног напора за интегрисање туризма у шире економске токове и процесе, уз наглашену систематску и стимулишућу друштвену подршку, знатно већу него сада.

Литература

1. Бакић, М., (1996): Покретачи промена у савременој пословној туристичкој политици, Пословна политика, Београд
2. Бакић, О., (1997): Србија на међународном туристичком тржишту, Нова трговина, бр. 7-8
3. Bowen, J., (1991): The Interface Between Tourism and other Agriculture, Journal of rural Studies
4. Boyer, M., (1972): Le tourisme, Editions du Seuil, Paris.
5. Burkart, A.J., (1981): Tourism: Past, Present and Future, Heinemann, London
6. Вукићевић, М., (1978): Економика туризма. Виша пословна школа, Нови Сад
7. Вуконић, Б., (1987): Туризам и развој, Школска књига, Загреб
8. Gunn, C., (1988): Tourism Planning, Taylor & Francis, New York
9. Hall, C., (1992): Tourism, Prentice Hall, London
10. Hunziker, K., (1942): Grudiss der Allegemein Fremdenverkehrs, lehre, Zurich
11. Hunziker, R., (1961): Revenue de Tourisme, Bern, Switzerland
12. Jenkins, J., (1991): Tourism Development, Harlow Longman
13. Кицошев, С., Бубало, М., (1999): Структуре становништва, ПМФ, Институт за географију, Нови Сад
14. Марковић, С., Марковић, З., (1972): Економика туризма, Школска књига, Загреб
15. Mason, P., (1995): Tourism, Masey University, New Zealand
16. Medlik, S., (1997): Understanding Tourism, Butterworth – Heinemann, Oxford
17. Nordin, S., (2005): Tourism of Tomorrow, European Tourism Research, Ostersund
18. Olsen, M., (1995): Into the New Millenium, International Hotel Association, Paris

19. Pine, J.V., Gilmore, J.H., (1999): *The Experiecnе of Economy*, Harvard Business School, Press, Boston
20. Попеску, Ј., (1995): *Управљање развојем туризма*, Туристичко пословање, бр.1/95, Београд
21. Ранковић Ј., (1990): *Теорија и анализа биланса*, Економски факултет, Београд
22. Сенечић, Ј., (1997): *Истраживање туристичког тржишта*, Економски факултет, Загреб
23. Годосијевић, Р., (1995): *Променама до успешног предузећа*, Прометеј, Нови Сад
24. Унковић, С., (2007): *Економика туризма*. Центра за издавачку делатност Економског факултета, Београд
25. Унковић, С., (1991): *Свремени токови у туризму*, Економски факултет, Београд
26. Fabozzi F., (2003): *Capital Market – Institutions and Instruments*. Prentice Hall, New York
27. Faulkner, B., (1997): *Complexity in Tourism*, Outledge, London
28. Harris, P., (1999): *Profit Planning*, Butterwort-Heinemann, Oxford
29. Cullen P., (1997): *Economics for Hospitality Management*, Thomson Press, London
30. Черовић, С., (2004): *Истраживање туристичког тржишта*, ПМФ Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
31. *Статистички годишњаци Војводине*, Покрајински завод за статистику, Нови Сад
32. WTO (2001). *Tourism 2020 Vision*, WTO, Madrid
33. WTTC (2002): *Increasing Mobility, Expanding Infrastructure*, WTTC, London
34. WTTC (2003): *Blueprint for New Tourism*, WTTC. London
35. <http://www.spacetourismsociety.org>

Примљено: 27.02.2009.

Одобрено: 26.06.2009.

UDC: 338.485(497.113)

**CHARACTERISTICS OF DEVELOPMENT AND
OF THE INFLUENCE OF TOURISM
ON THE ENTIRE ECONOMY OF VOJVODINA**

Tamara Gajić, PhD candidate, expert associate,
Higher School of Professional Business Studies, Novi Sad
st. Vladimira Perića Valtera No.4, Novi Sad

Summary

The development of tourism and hotel industry puts into motion other complementary activities. In the general view, the region of Vojvodina was never characterized by mass tourism even though it was the branch of economy which could help in solving many economic problems – mostly unemployment. It is known that the amount of tourist visits to Vojvodina is not proportional to its anthropogenic and natural treasures. This paper points out the main characteristics about tourism development in Vojvodina region and influences it could exercise on certain branches and segments of economy. Inter-sector analyses show that within the most important segments (manufacturing and production, export, employment) tourist activities represents one of the most propulsive sectors of economy. The beneficial influence of this segment is confirmed in regional development. Tourist economy, definitely should be one of the strongest factors of economic stabilization, and also as a factor which removes disproportions made by negative movements of productivity and employment, raised on the base of unbalanced sector and regional process.

Key words: tourism, development, economy of Vojvodina

Author's Address:

Tamara Gajić
Visoka poslovna škola strukovnih studija
Vladimira Perića Valtera br. 4,
21000 Novi Sad, Srbija